

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

ФАКУЛЬТЕТ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

КАФЕДРА МУЗЕЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

К В А Л І Ф І К А Ц І Й Н А Р О Б О Т А

на здобуття першого (бакалаврського) ступеня вищої освіти

на тему: Організація адаптації, соціалізації та розвитку дітей ВПО

Здобувачка Дем'янова Єлизавета Сергіївна

галузь знань 02 Культура і мистецтво

спеціальність 028 Менеджмент соціокультурної діяльності

освітньо-професійна програма Менеджмент культури

Науковий керівник: доц., канд. психол. наук

Церковний Альберт

Кваліфікаційна робота допущена до захисту рішенням кафедри
музейно-туристичної діяльності

Протокол №__ від «__» _____ 2025 року.

Завідувач кафедри _____ ЩЕРБАНЬ Анатолій

Харків – 2025

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОСТОРУ ДЛЯ ДІТЕЙ ВПО

1.1. Актуальність теми та визначення категорії дітей ВПО

1.2. Психологічні та соціальні потреби дітей ВПО в умовах переміщення

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ ПРОСТОРОМ ДЛЯ ДІТЕЙ ВПО

2.1. Функціональні зони в дитячому просторі для ВПО

2.2. Дизайн і наповнення простору: колір, освітлення, меблі

2.3. Психологічні та освітні компоненти простору для дітей ВПО

РОЗДІЛ 3. НАПОВНЕННЯ ПРОСТОРУ ДЛЯ ДІТЕЙ ВПО: ПРОГРАМИ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ

3.1. Освітні та соціальні програми для дітей ВПО

3.2. Культурно-мистецькі та спортивні заходи для дітей ВПО

3.3. Психологічна підтримка дітей ВПО в умовах адаптації

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність теми

Організація простору для дітей, які постраждали від війни, є одним із найважливіших завдань сучасного суспільства. Внаслідок військових дій багато сімей змушені покидати свої домівки, а діти – змінювати звичне середовище, що суттєво впливає на їхній емоційний стан, соціалізацію та розвиток. Пережиті стресові ситуації, нестабільність умов проживання, зміна освітнього процесу та розлука з друзями створюють значні психологічні бар'єри, які заважають дітям адаптуватися до нового життя.

Наявність безпечного, комфортного та розвивального простору для дітей внутрішньо переміщених осіб (ВПО) сприяє зменшенню рівня тривожності, відновленню відчуття стабільності та безпеки, формуванню позитивного світогляду та соціальних зв'язків. Такий простір має не лише забезпечувати базові потреби дітей у відпочинку та спілкуванні, а й сприяти їхньому психоемоційному розвантаженню, творчому та інтелектуальному розвитку.

Актуальність теми дослідження також визначається необхідністю врахування сучасних підходів до організації дитячих просторів, зокрема принципів інклюзивності, ергономічності, екологічності та емоційного комфорту. Важливо не лише створити відповідну матеріально-технічну базу, а й забезпечити ефективні соціально-психологічні та освітні програми, які допоможуть дітям долати наслідки війни та інтегруватися в нові громади.

Враховуючи ці аспекти, дослідження питань організації дитячого простору для дітей ВПО є надзвичайно важливим як з наукової, так і з практичної точки зору.

Мета дослідження

Метою дослідження є обґрунтування принципів та методів організації простору для дітей внутрішньо переміщених осіб, який сприяє їхньому

психологічному, емоційному та соціальному комфорту, підтримці навчального процесу та інтеграції в суспільство.

Об'єкт дослідження

Об'єктом дослідження є організація простору для дітей ВПО як середовище для їхньої адаптації, соціалізації та розвитку.

Предмет дослідження

Предметом дослідження є організаційні, психологічні та освітні аспекти створення комфортного, безпечного та розвивального простору для дітей ВПО, який відповідає їхнім віковим, соціальним та емоційним потребам.

Завдання дослідження

1. Аналіз психологічних та соціальних особливостей дітей ВПО
2. Дослідження підходів до організації дитячого простору
3. Розробка рекомендацій щодо організації простору для дітей ВПО

Методи дослідження

1. Аналіз наукових джерел
2. Анкетування та опитування
3. Порівняльний аналіз

Таким чином, організація безпечного та комфортного простору для дітей ВПО є комплексним процесом, що включає не лише фізичне облаштування, а й розробку програм підтримки та соціальної адаптації. Це дослідження має на меті не лише систематизувати існуючі підходи, а й запропонувати нові рішення для підвищення якості середовища, у якому перебувають діти, постраждалі від війни.

Структура кваліфікаційної (бакалаврської) роботи. Робота складається зі вступної частини, трьох основних розділів, висновку та переліку використаних джерел. Загальний обсяг становить 61 сторінок, 7 таблиць, список літератури містить 40 позицій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОСТОРУ ДЛЯ ДІТЕЙ ВПО

1.1. Актуальність теми та визначення категорії дітей ВПО

В умовах сучасних соціально-економічних і політичних викликів проблема внутрішньо переміщених осіб (ВПО) набула особливої гостроти в Україні. Конфлікти, збройні сутички та політичні зміни, що виникли через анексію Криму та військові дії на сході України, призвели до вимушеного переселення мільйонів громадян. Однією з найбільш уразливих категорій цих людей є діти. Вони зазнали особливих труднощів, оскільки їх фізичний, психологічний та соціальний розвиток безпосередньо залежить від стабільного середовища, належного виховання, якісної освіти та емоційної підтримки [1, с. 110].

Актуальність теми дослідження організації простору для дітей ВПО обумовлена низкою факторів. Проблеми, з якими стикаються діти ВПО, значно впливають на їхню адаптацію до нового середовища та нормального розвитку. Одним з основних факторів, що визначають уразливість цієї категорії дітей, є зміна місця проживання, руйнування звичних соціальних і культурних зв'язків, а також зміна навчального закладу. Це в свою чергу призводить до стресу, ізоляції та часто до виникнення психологічних проблем.

З точки зору менеджменту, організація простору для дітей ВПО потребує стратегічного планування та ефективної координації між різними зацікавленими сторонами, такими як органи місцевої влади, неурядові організації, освітні заклади, психологи, соціальні працівники та інші. Ключовим завданням є створення умов, які допоможуть дітям ВПО адаптуватися до нових умов,

відновити відчуття безпеки і стабільності, а також отримати необхідну підтримку для розвитку [2, с. 85].

Менеджмент організації простору для дітей ВПО вимагає застосування низки стратегій управління. По-перше, це ефективне розподілення фінансових і людських ресурсів, що забезпечить належні умови для створення освітнього, культурного та психологічного простору для дітей. Це також включає управлінські навички з організації заходів, наповнення простору необхідними ресурсами та моніторинг використання цих ресурсів.

До того ж, необхідно розглядати питання моніторингу та оцінки ефективності роботи простору для дітей ВПО. Створення чітких критеріїв оцінки дозволить менеджерам своєчасно виявляти проблеми та здійснювати коригування планів для досягнення бажаного результату.

Визначення категорії дітей ВПО з точки зору менеджменту є важливим для розуміння того, хто саме потребує допомоги, а також для оптимального планування ресурсів. До категорії дітей ВПО зазвичай відносяться діти, які разом з батьками або без них були змушені покинути місце постійного проживання внаслідок збройного конфлікту, природних катастроф або інших кризових ситуацій. Ці діти часто потребують не тільки базових умов для життя, але й спеціальних освітніх, психологічних та соціальних послуг для адаптації в новому середовищі [3, с. 62].

Крім того, багато дітей, які вимушено переміщуються, пережили травми, пов'язані з війною, руйнуванням житла, втратою близьких, а іноді й насильством. Такі переживання залишають глибокий слід у їхній психології, що значно ускладнює процес адаптації до нових умов життя. Втрата звичного способу життя, розлука з друзями, зміна навчального закладу, погіршення фінансового становища сім'ї — всі ці фактори можуть негативно впливати на стан дитини та її майбутнє.

Саме тому організація простору для дітей ВПО є важливою складовою соціальної політики, що сприяє їхній безпеці, нормальному розвитку та адаптації в новому середовищі. Потрібно створити таке середовище, яке

допоможе дітям почуватися захищеними, мати належні умови для навчання, відпочинку, соціальної взаємодії і розвитку. Для цього необхідно розробити спеціальні програми, що будуть включати доступ до якісної освіти, медичних і психологічних послуг, а також створення можливостей для дозвілля і інтеграції в нові громади.

Важливу роль у цьому процесі відіграє система освіти. Навчальні заклади повинні стати не лише місцем отримання знань, але й простором для соціалізації дітей, що також включає психологічну підтримку та можливості для взаємодії з однолітками. Враховуючи специфіку потреб дітей ВПО, освітні заклади мають бути готовими до адаптації їхніх навчальних програм та надання допомоги в інтеграції дітей в нове середовище.

Систему підтримки дітей ВПО повинні забезпечувати не тільки державні органи, але й місцеві громади, соціальні служби, благодійні організації та міжнародні інституції. Лише завдяки спільним зусиллям можна створити умови для того, щоб діти змогли адаптуватися, відновити емоційну стабільність та стати повноцінними членами нових громад [4, с. 90].

Отже, актуальність дослідження теми організації простору для дітей ВПО зумовлена необхідністю створення умов для їхнього безпечного розвитку, соціальної інтеграції та адаптації в умовах, які змінюються через наслідки війни та вимушене переселення.

Визначення категорії дітей ВПО є важливим етапом у розумінні проблем, які вони переживають. Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», внутрішньо переміщеними особами є громадяни України, які через загрозу їхньому життю, здоров'ю чи безпеці були змушені покинути свої постійні місця проживання і переселитися до інших регіонів країни.

Згідно з цим визначенням, категорія дітей ВПО включає неповнолітніх осіб, які, разом з батьками, опікунами чи іншими членами родини, або самотійно (у випадку сиріт чи дітей, позбавлених батьківського піклування) змушені були покинути свої домівки. Діти ВПО складають специфічну групу

осіб, для яких важливим є не лише юридичний статус переміщених осіб, а й особливі потреби, пов'язані з психологічною адаптацією, соціалізацією та отриманням освіти.

Залежно від їхніх обставин та потреб, діти ВПО можуть бути розподілені на кілька категорій. Кожна з цих груп має специфічні вимоги до організації простору, допомоги та підтримки, яку вони потребують [5, с. 120].

Діти, які перемістилися разом із сім'єю, переживають серйозний стрес через зміну місця проживання та руйнування звичного середовища. Такі діти змушені адаптуватися до нових умов, що часто включають різкі зміни у побуті, нове оточення, нових людей і нову школу. Незважаючи на те, що вони перебувають під опікою батьків або інших близьких осіб, які можуть підтримувати їх емоційно, сам процес адаптації залишається важким. Батьки, хоч і можуть забезпечити певний рівень стабільності, не завжди здатні впоратися з усіма труднощами, що виникають у дітей, пов'язаними з інтеграцією в нове суспільство. Важливою проблемою є втрата друзів, звичного навчального процесу та місця для гри, що сильно впливає на психоемоційний стан дітей. Щоб допомогти дітям відновити звичний ритм життя, необхідно створити умови для швидкої адаптації, забезпечити доступ до стабільного навчання та налагодження соціальних зв'язків з однолітками. Навчальні заклади, у свою чергу, повинні бути готовими до таких змін, а вчителі — до роботи з дітьми, які пережили стрес, підтримуючи їх не лише в освітньому процесі, а й у психологічному аспекті.

Діти-сироти або діти, позбавлені батьківського піклування, є ще більш уразливими, оскільки вони не мають того емоційного забезпечення, яке забезпечують батьки чи інші родичі. Для таких дітей відсутність батьківської підтримки в умовах стресу, викликаного вимушеним переселенням, може мати руйнівний ефект. Вони часто не мають емоційної стабільності та психологічної підтримки, що необхідна для нормального розвитку, і тому потребують особливої уваги з боку держави, соціальних служб та благодійних організацій. Важливо забезпечити ці діти не лише фізичним комфортом, житлом,

харчуванням, а й соціально-психологічною підтримкою, яка допоможе їм впоратися з пережитими травмами і налаштуватися на майбутнє. Крім того, соціальні служби та організації повинні активно брати участь у процесах інтеграції таких дітей у нове середовище, забезпечуючи їм можливість налагоджувати соціальні зв'язки, адже без належної підтримки вони можуть залишатися ізольованими та вразливими.

Діти з особливими освітніми потребами, до яких відносяться діти з інвалідністю або труднощами у навчанні, стикаються з особливими труднощами в процесі адаптації до нового середовища після переміщення. Ці діти потребують додаткової уваги і підтримки з боку не лише батьків, а й освітніх закладів, які повинні забезпечити їм можливість навчатися за індивідуальними програмами, враховуючи їхні потреби. Наявність інвалідності чи інших труднощів у навчанні може ускладнити процес адаптації, але завдяки спеціалізованим адаптаційним програмам, підготовленим педагогами, такі діти можуть отримати необхідні знання, а також підтримку, що дозволить їм розвиватися в умовах нових викликів. Важливою є також наявність доступу до медичних послуг, психологічної підтримки та реабілітації, оскільки багато з цих дітей можуть страждати не тільки від фізичних обмежень, але й від емоційних травм, спричинених перенесеними стресами та переміщенням [6, с. 81].

Діти, які постраждали від насильства або інших травмуючих подій, переживають надзвичайно складний період у своєму житті. Вони можуть бути фізично і психічно травмовані через пережите насильство, війну чи інші форми жорстокості. Такий досвід має глибокий емоційний вплив на їхній стан і може призвести до серйозних проблем з адаптацією в новому середовищі. Важливо, щоб ці діти отримували професійну психологічну допомогу, спеціалізовану реабілітацію та можливості для інтеграції у нову громаду. Терапевтичні програми, які включають різноманітні методи реабілітації та соціалізації, можуть значно полегшити процес їхнього відновлення. Психологічна підтримка допомагає таким дітям відновити емоційну стабільність, а також надає їм можливість подолати наслідки пережитих травм. Інтеграція в нове середовище,

участь у заходах з іншими дітьми, заняття в школі та позашкільних установах стають важливими кроками на шляху їхнього соціального відновлення і допомагають побудувати нові соціальні зв'язки, що є необхідною умовою для здорового розвитку дітей, які пережили насильство.

Діти ВПО стикаються з багатьма труднощами, зокрема з обмеженим доступом до освіти. Через вимушене переселення вони не завжди мають змогу одразу знайти навчальний заклад, готовий їх прийняти, що може призвести до затримки у навчанні або зниження рівня освіти. Крім того, такі діти можуть стикатися з дискримінацією, соціальною ізоляцією та іншими труднощами, які ускладнюють їхню інтеграцію в нову громаду.

Особливу увагу слід приділяти також психологічній адаптації дітей ВПО. Для багатьох з них переїзд означає втрату друзів, звичного оточення, емоційну нестабільність і нові стресові ситуації. Враховуючи ці фактори, важливо забезпечити не лише фізичні умови для життя та навчання, але й створити безпечний психологічний простір, де діти можуть отримати необхідну емоційну підтримку.

Таким чином, категорія дітей ВПО охоплює різноманітну групу осіб з різними потребами, які потребують спеціального підходу в організації їхнього навчання, соціальної інтеграції та підтримки. Розуміння цих потреб та розробка ефективних механізмів допомоги є важливим завданням для державних органів, громадських організацій та міжнародних інституцій.

1.2. Психологічні та соціальні потреби дітей ВПО в умовах переміщення

Діти, які стали внутрішньо переміщеними особами через насильницькі дії війни, переживають значні труднощі, які суттєво впливають на їхній психоемоційний стан і соціальну адаптацію. Втрата звичного середовища, яке включає будинок, школу, друзів, а також всі ті елементи, що формували їхнє оточення та допомагали відчувати стабільність і захищеність, є серйозним стресовим фактором. Для дітей, які потрапляють у ситуацію вимушеного переміщення, також важливим є відчуття невизначеності майбутнього. Всі ці

фактори, в сукупності з небезпекою, яку вони можуть переживати, спричиняють високий рівень тривожності, стресу, а в деяких випадках навіть депресії чи інші психічні розлади.

Ці переживання можуть мати серйозні наслідки для емоційного, інтелектуального та соціального розвитку дітей, тому необхідно особливо ретельно враховувати їхні психологічні та соціальні потреби під час адаптації до нових умов, що безпосередньо впливатиме на їхнє здоров'я, а також на їхнє майбутнє.

У процесі управління простором для дітей внутрішньо переміщених осіб (ВПО) важливо враховувати не лише фізичні умови середовища, а й психологічні та соціальні потреби цих дітей. Це є ключовим аспектом, оскільки психологічний та соціальний стан дітей ВПО безпосередньо впливає на їхню здатність адаптуватися до нових умов життя, інтегруватися в нове середовище та відновлювати соціальні зв'язки, які вони втратили через переміщення.

Діти, які пережили стрес через переміщення, часто мають потребу в підтримці для подолання психологічних травм. Психологічні потреби включають необхідність забезпечення емоційної стабільності, відновлення відчуття безпеки та надання підтримки в період адаптації до нових умов. Менеджер проекту, відповідальний за організацію простору, повинен враховувати ці потреби через надання психологічної допомоги. Це включає можливість доступу до психологів, організацію груп підтримки, а також впровадження програм психологічної реабілітації. Важливо, щоб цей аспект управління простором був інтегрований на всіх етапах, починаючи з планування та закінчуючи реалізацією проекту. Створення умов для надання психологічної підтримки допоможе знизити рівень стресу серед дітей та забезпечити їхню адаптацію до нових умов [7, с. 66].

Соціальні потреби дітей ВПО вимагають особливої уваги з боку менеджера, оскільки переміщення часто веде до ізоляції дітей від їхнього соціального оточення, звичних контактів з однолітками та звичних шкільних та сімейних структур. Це може створити додаткові труднощі в розвитку

соціальних навичок, тому важливо створювати простір, який стимулює соціалізацію. Менеджер має сприяти організації різноманітних соціальних заходів, таких як інтерактивні ігри, спільні заняття, гуртки за інтересами, що дозволяють дітям відновити соціальні зв'язки та сприяють їхній інтеграції в нове середовище. Соціалізація не тільки покращує емоційне самопочуття дітей, а й допомагає їм відчувати себе частиною колективу, що є важливим етапом у їхній адаптації.

Менеджер проекту повинен відповідати за забезпечення простору для різних видів соціальних активностей, які сприяють розвитку комунікативних навичок у дітей. Це включає організацію командних ігор, спортивних змагань, творчих майстер-класів та інших групових заходів, що допомагають дітям взаємодіяти між собою. Проте не менш важливим є і залучення батьків, оскільки без їхньої підтримки адаптація дітей до нових умов може бути ускладнена. Організація спільних заходів для батьків та дітей також може стати важливою частиною стратегії соціалізації дітей ВПО.

З точки зору управління, ефективність задоволення психологічних та соціальних потреб дітей ВПО залежить від комплексного підходу. Менеджер проекту повинен організовувати зворотній зв'язок з дітьми, батьками та персоналом, щоб вчасно виявляти можливі проблеми та коригувати стратегію діяльності. Для цього важливо регулярно здійснювати моніторинг та оцінку потреб дітей, щоб адаптувати підходи в організації простору, психологічної підтримки та соціальних заходів відповідно до їхніх змінюваних потреб.

Високий рівень психологічної та соціальної підтримки є ключовим чинником успіху в процесі адаптації дітей ВПО. Тому менеджер повинен розглядати ці аспекти не як окремі елементи, а як невід'ємні частини загальної стратегії організації простору, спрямованої на максимальне задоволення потреб дітей та їхню ефективну інтеграцію в нове соціальне середовище [8, с. 91].

Однією з основних психологічних потреб дітей ВПО є почуття безпеки. Переміщення, особливо у випадках, коли воно відбувається не за власним бажанням, а через небезпеку, змушує дітей відчувати свою вразливість і страх.

Для дітей дуже важливо відчувати себе захищеними, тому забезпечення стабільного та передбачуваного середовища є першочерговим завданням у процесі адаптації. Це відчуття безпеки включає не лише фізичний захист від можливих загроз, а й емоційну підтримку дорослих, які допомагають дітям подолати страхи та дати їм відчуття стабільності.

Безпечне середовище для дітей має включати не тільки фізичний простір, але й соціальну підтримку. Наприклад, створення житла, де дитина може вільно і безперешкодно розвиватися, де є ігрові зони та місця для навчання. Це також включає доступ до якісної медичної допомоги та інших ресурсів, необхідних для забезпечення нормального розвитку.

Діти ВПО також потребують емоційної підтримки. Переживання війни та вимушеного переміщення можуть призвести до різних психоемоційних проблем, таких як страхи, стрес, агресія чи депресія. У ці моменти особливо важливою є стабільна присутність дорослих, які зможуть вислухати дитину, підтримати її та допомогти пережити травматичні ситуації. Емоційна підтримка також полягає у створенні можливості для дітей вільно виражати свої емоції, що є необхідною частиною психологічного відновлення. Через гру, творчість, арт-терапію діти можуть відчувати себе більш впевнено, оскільки це дозволяє їм вивільнити емоції і відновити психічну рівновагу.

Відновлення звичної рутини та режиму є ще одним важливим аспектом для дітей, які переживають стресові ситуації. Зміна оточення, невизначеність майбутнього та нестабільність можуть призвести до відчуття хаосу в житті дитини, що викликає стрес і тривожність. Психологи довели, що чіткий розпорядок дня допомагає дітям знизити рівень стресу, дає їм можливість відчувати, що хоча б деякі речі залишаються під контролем. Створення передбачуваної рутини в таких умовах сприяє емоційному благополуччю, бо це дозволяє дітям відчувати стабільність навіть у змінених обставинах.

Не менш важливою є психологічна реабілітація дітей, яка включає проведення різноманітних тренінгів, психотерапевтичних заходів, роботу з психологами та соціальними працівниками. Подолання стресу, травм і

труднощів, з якими діти зустрічаються під час вимушеного переселення, має на меті не тільки їхнє психологічне відновлення, а й розвиток стійкості до стресових ситуацій у майбутньому. Реабілітація допомагає дітям адаптуватися до нових умов, сприяє розвитку їхніх соціальних навичок та відновленню психологічної рівноваги [9, с. 90].

Крім психологічних потреб, діти ВПО мають важливі соціальні потреби, які також необхідно враховувати для забезпечення їхньої адаптації в нових умовах. Однією з таких потреб є потреба в спілкуванні та соціалізації. В умовах вимушеного переселення діти можуть втратити свої зв'язки з однолітками, друзями, а також навчальні колективи, що може призвести до соціальної ізоляції. Для нормальної соціалізації дітей важливо, щоб вони могли знайти нових друзів, адаптуватися до нового соціального оточення, підтримувати зв'язки з іншими дітьми через спільні ігри, заняття та інші соціальні активності. Це допомагає зменшити відчуття самотності та сприяє розвитку їхніх комунікативних навичок.

Підтримка сім'ї є ще одним важливим фактором для дітей ВПО. Сім'я є основним джерелом емоційної підтримки, тому забезпечення можливості регулярного спілкування між дітьми та їхніми рідними є важливою умовою для збереження психоемоційної стабільності дитини. У ситуаціях, коли фізична близькість неможлива, особливо важливо надавати можливість для телефонних дзвінків, відеозв'язку або листування, що дозволяє дітям відчувати підтримку та зменшує відчуття ізоляції.

Доступ до освіти є ключовим аспектом соціалізації дитини. Школа не лише є місцем для набуття знань, а й для формування соціальних зв'язків, розвиток навичок взаємодії з однолітками. Для дітей ВПО важливо не лише отримати доступ до освіти, а й мати можливість продовжувати навчання в безпечних та підтримуючих умовах. Інтеграція в нову освітню систему потребує адаптації навчальних програм до специфічних потреб дітей, зокрема, тих, хто пережив травму та стресові ситуації.

Культурно-мистецькі та спортивні заходи є важливими для збереження емоційного балансу та розвитку особистості. Участь у таких заходах дозволяє дітям відволіктися від переживань, розвивати свої таланти, знаходити нові інтереси та розширювати коло спілкування. Театральні гуртки, музичні студії, спортивні секції та інші культурно-освітні програми допомагають дітям адаптуватися до нових соціальних умов і сприяють їхньому соціальному інтегруванню [10, с. 112].

Важливу роль у цьому процесі відіграє місцева громада. Прийняття і підтримка місцевими жителями дітей ВПО сприяє їхній соціалізації та адаптації. Прояви доброзичливості, готовність допомогти, розуміння з боку місцевих жителів допомагають дітям швидше адаптуватися до нових умов. Якщо суспільство підтримує дітей, це знижує рівень соціальної напруги та сприяє створенню доброзичливої атмосфери, яка є важливою для гармонійного розвитку кожної дитини.

Таким чином, забезпечення психологічних та соціальних потреб дітей ВПО є критично важливим для їхнього благополуччя та успішної адаптації до нових умов. Психологічна підтримка, створення стабільного та безпечного середовища, допомога в соціалізації та інтеграції в нову громаду – це основні напрямки, які повинні враховуватися в процесі підтримки дітей, які пережили вимушене переселення. Цей комплексний підхід не лише допомагає дітям подолати наслідки стресу та травм, а й забезпечує їхній подальший розвиток, емоційну стабільність і гармонійне становлення.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ ПРОСТОРОМ ДЛЯ ДІТЕЙ ВПО

2.1. Функціональні зони в дитячому просторі для ВПО

Створення комфортного та безпечного простору для дітей внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є одним з основних завдань у їхній адаптації до нових умов. Вимушене переселення часто супроводжується значним стресом, розладом звичного ритму життя, втратами, що можуть викликати у дітей емоційні та психологічні труднощі. Тому важливо створити середовище, яке сприяє відновленню емоційної рівноваги, розвитку, навчання та соціалізації. Дитячий простір для ВПО повинен включати кілька функціональних зон, кожна з яких має свою конкретну мету та сприяє різним аспектам розвитку дитини.

Перше, що необхідно враховувати при плануванні дитячого простору для ВПО, це створення зони для відпочинку та релаксації. Така зона повинна бути спроектована таким чином, щоб діти могли відновлювати свої сили, відпочивати від стресу та знижувати рівень тривожності. Враховуючи, що діти ВПО часто переживають складні емоційні моменти через зміни у своєму житті, необхідно створити атмосферу затишку, де вони зможуть спокійно відпочити та поринути у світ мрій. Важливими елементами такої зони є м'які меблі, які дозволяють дітям комфортно сидіти або лежати. Подушки, ковдри та м'які килими додають відчуття безпеки та затишку. Тут також може бути організовано місце для тихого читання книг, прослуховування заспокійливої музики або навіть заняття медитацією, що допомагає дітям відновити емоційну рівновагу. Підтримка спокою та тиші у такій зоні має важливе значення для психоемоційного відновлення дітей, адже для них важливо мати можливість бути наодинці з собою і відпочити від зовнішніх подразників [11, с. 93].

Ігрова зона є не менш важливою складовою дитячого простору, адже через гру діти не тільки розвиваються фізично, але й емоційно. Гра є

універсальним способом самовираження та емоційного відновлення. В умовах вимушеного переселення діти часто потребують можливості виражати свої почуття та переживання через ігри. Тому організація спеціалізованих ігрових майданчиків з великою кількістю різноманітних іграшок, настільних ігор, конструкторів та інтерактивних ігор є ключовим елементом простору для ВПО. Ігрові майданчики можуть бути облаштовані як в приміщеннях, так і на відкритих просторах. Безпечні ігри на м'яких покриттях, що дозволяють дітям активно рухатися, допомагають знімати стрес і емоційну напругу. Через рольові ігри діти можуть відновлювати соціальні навички, вчитися співпраці, розвитку емоційної регуляції, а також вчитися вирішувати конфлікти мирним шляхом. Ігрові зони можуть бути місцем для командних ігор, що сприяють розвитку соціальних взаємодій і допомагають дітям відчувати себе частиною колективу.

Не менш важливою є творча зона, де діти можуть виражати свої емоції та переживання через творчі заняття. Творчість є потужним інструментом для зняття стресу та розвитку емоційної стійкості. Діти ВПО, що пережили травматичний досвід, можуть не завжди знаходити слів для вираження своїх почуттів, тому творчі активності, такі як малювання, ліплення, рукоділля чи створення виробів, можуть стати для них ефективним способом самовираження. Створення спеціальних творчих зон, оснащених усіма необхідними матеріалами для малювання, фарбами, пластиліном та текстилем для рукоділля, надає дітям можливість виявити свою індивідуальність і водночас відновити емоційну рівновагу. Ці зони мають бути облаштовані столами та місцями для занять, де діти можуть працювати індивідуально чи в групах. Важливими елементами цієї зони можуть стати майстер-класи з творчості, а також організація виставок дитячих робіт, що дає змогу дітям відчувати себе частиною колективу та знайти своє місце серед інших [12, с. 120].

Не менш важливою є навчальна зона, оскільки для дітей ВПО підтримка навчального процесу є важливою частиною їхньої адаптації. Вимушене переселення часто супроводжується порушенням звичного ритму навчання, тому створення спеціального навчального простору, де діти можуть

продовжувати навчання і зберігати звичну структуру дня, є необхідним. Важливо, щоб ця зона була оснащена усім необхідним для навчання — столами, стільцями, книгами, комп'ютерами та іншими навчальними матеріалами. Тут можуть проводитися заняття з індивідуальними чи груповими уроками, надання допомоги з домашніми завданнями та підготовка до контрольних робіт. Це може бути також місце для інтелектуальних ігор та вправ, що сприяють розвитку критичного мислення, пам'яті та інших когнітивних навичок. Врахування потреб дітей в інтелектуальному розвитку має важливе значення для їхньої адаптації до нових умов.

Спортивна зона є ще однією важливою частиною простору для ВПО, оскільки фізичне здоров'я дітей має величезне значення для їхнього загального благополуччя. Стрес, пов'язаний з переселенням, може впливати на фізичний стан дітей, тому регулярні фізичні навантаження є необхідними для підтримки їхнього здоров'я. Спортивні зони, де діти можуть активно рухатися, займатися фізичними вправами, спортом або танцями, сприяють розвитку фізичних здібностей, покращенню моторики та зміцненню здоров'я. Тут можуть бути спеціальні спортивні майданчики, йога-студії, місця для танців та фізичних вправ. Важливо, щоб ці зони надавали можливість дітям брати участь у командних іграх або індивідуальних спортивних заняттях, що дозволяє їм знімати емоційну напругу та покращувати фізичний стан [13, с. 67].

Зона для психологічної підтримки є особливо важливою для дітей ВПО, оскільки багато з них пережили важкі травми, пов'язані з війною, природними катастрофами або втратою рідного дому. Для таких дітей необхідно створити простір для спілкування з психологами або соціальними працівниками, де вони можуть отримати професійну допомогу. Спеціально облаштовані кімнати для індивідуальних консультацій або групових терапевтичних занять допомагають дітям відновлювати емоційну рівновагу. Ця зона може включати арт-терапію, тренінги для розвитку стресостійкості, групові підтримувальні заходи, які допомагають дітям справлятися з пережитим травматичним досвідом.

Зона для соціалізації та інтеграції є важливою складовою адаптації дітей до нових умов життя. Вона має на меті створити умови для того, щоб діти могли спілкуватися один з одним, знайомитися з новими людьми та вчитися жити в новому середовищі. Це може бути простір для культурних, спортивних та інших соціальних заходів, де діти можуть брати участь у спільних іграх, святкуваннях, виставках, спортивних змаганнях та інших подіях, що сприяють розвитку соціальних навичок та емоційної підтримки. Це місце, де діти можуть знайти нових друзів, працювати в команді, співпрацювати і відчувати себе частиною соціуму.

Зона для відновлення зв'язку з родиною є надзвичайно важливою, оскільки діти ВПО часто перебувають далеко від своїх рідних, і підтримка зв'язку з близькими допомагає знизити рівень тривожності та страху. Це може бути організовано через відеозв'язок або телефонні дзвінки, що допомагає дітям відчувати себе більш безпечно та стабільно, підтримуючи емоційний зв'язок з родиною. Тому важливо забезпечити спеціальні місця для зв'язку з рідними, де діти зможуть спілкуватися з батьками або іншими близькими людьми.

Організація функціональних зон у дитячому просторі для ВПО є ключовою складовою забезпечення умов для гармонійного розвитку дітей. Ці зони не тільки забезпечують фізичне та емоційне благополуччя, але й допомагають дітям адаптуватися до нових умов життя, відновлювати свої сили, знаходити нових друзів і отримувати підтримку, що дозволяє їм відчувати себе безпечно та комфортно в складних обставинах [14, с. 83].

Організація і управління простором для дітей ВПО є важливою складовою забезпечення комфортного перебування та розвитку дітей у закладах, що приймають вимушено переміщених осіб. Важливим елементом цієї роботи є правильне планування функціональних зон, що забезпечують різноманітні види діяльності для дітей, включаючи навчання, відпочинок, культурно-мистецьку діяльність, фізичну активність та соціалізацію.

Менеджмент такого простору полягає в ефективному розподілі та використанні наявних ресурсів, як людських, так і матеріальних, для

забезпечення оптимальної роботи кожної зони. Це включає у себе не тільки визначення функцій кожної зони, але й їхню організацію з урахуванням специфіки потреб дітей ВПО, адаптацію до змінних умов і забезпечення безпеки. Під час планування простору менеджер повинен враховувати не лише фізичні характеристики приміщення, але й потреби дітей у різноманітних видах діяльності, наприклад, створення навчальних кімнат з відповідними меблями та обладнанням, а також спортивних майданчиків, де можна проводити активні ігри та заняття.

Ключовим аспектом є управління ресурсами для кожної зони. Це стосується як матеріальних ресурсів — меблів, техніки, навчальних і спортивних матеріалів, так і людських — педагогів, психологів, вихователів, організаторів заходів, які повинні бути добре підготовленими для роботи з дітьми ВПО. Менеджмент має забезпечити правильний підбір персоналу, який має знання та досвід для роботи з дітьми, що пережили травматичні події, а також створити систему підтримки для професіоналів, щоб вони могли ефективно виконувати свої обов'язки.

Управління простором для дітей ВПО також передбачає постійний моніторинг та оцінку ефективності функціонування кожної зони. Важливою є регулярна перевірка умов безпеки, стану інфраструктури, а також того, як використовуються ресурси в кожній конкретній зоні. Менеджмент повинен постійно оновлювати стратегії, щоб забезпечити кращі умови для дітей і уникнути можливих проблем, пов'язаних із ресурсами або їхнім використанням. Наприклад, якщо одна з зон — навчальна — не заповнена повністю або використовує не всі ресурси ефективно, потрібно внести корективи в її організацію [15, с. 92].

Також важливою частиною управління є оптимізація процесів між зонами. Це включає в себе координацію між навчальними, спортивними, культурними та відпочинковими зонами, щоб забезпечити дітей різноманітними можливостями для розвитку та відпочинку, а також правильний розподіл часу між різними видами діяльності. Менеджмент простору має враховувати

важливість кожної зони для фізичного та емоційного розвитку дітей і організовувати їхнє використання в залежності від часу доби та інших обставин.

Забезпечення ефективної комунікації між працівниками різних зон є ключовим моментом для досягнення гармонії в управлінні простором. Психологи, педагоги, вихователі та соціальні працівники повинні мати чітке розуміння своїх обов'язків та способів взаємодії між собою. Це дозволить забезпечити комплексний підхід до розвитку кожної дитини, з урахуванням її потреб, та створити атмосферу, в якій діти відчуватимуть себе в безпеці та підтримці.

Менеджмент такого простору також повинен включати в себе постійний аналіз результативності кожної зони. Після проведення заходів чи використання простору для різних видів діяльності необхідно збирати зворотний зв'язок, аналізувати ефективність роботи та вносити корективи. Це дозволить оперативно реагувати на зміни, покращувати організацію та забезпечити сталий розвиток простору.

Таким чином, менеджмент організації простору для дітей ВПО є багатогранним процесом, що потребує уваги до деталей, здатності адаптуватися до нових умов та постійного контролю за ресурсами, інфраструктурою та ефективністю діяльності. Він має на меті створення комфортного та безпечного середовища для дітей, яке дозволяє їм не тільки адаптуватися до нових умов, але й розвиватися, отримувати підтримку та соціалізуватися в умовах тимчасового перебування.

2.2. Дизайн і наповнення простору: колір, освітлення, меблі

Дизайн і наповнення простору для дітей внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є критично важливими для їхнього психоемоційного благополуччя, оскільки ці діти переживають значний стрес через вимушене переселення та часто стикаються з фізичними і психологічними труднощами. Психологічний стан таких дітей може бути дуже нестабільним через перебування в нових

умовах, втрачену безпеку дому, відчуття невизначеності, а також через травми, пов'язані з пережитими подіями. У таких умовах середовище, в якому дитина перебуває, може значно впливати на її емоційний стан, відновлення та соціалізацію. Врахування цих факторів при розробці освітнього та житлового простору стає вирішальним для того, щоб допомогти дітям адаптуватися до нових реалій та почуватися у безпеці, комфорту та підтримки.

Одним з основних аспектів створення комфортного середовища є правильне поєднання кольору, освітлення та меблів, які є основними елементами, що можуть значно вплинути на емоційну стабільність і розвиток дітей. Врахування специфічних потреб цих дітей та створення простору, що підтримує їхнє благополуччя, потребує детального і зваженого підходу до кожного з цих елементів.

Колір є одним із найпотужніших інструментів впливу на емоційний стан людини, особливо на дітей, які перебувають у стані стресу та адаптації. Колір може суттєво змінювати настрій, створювати відчуття безпеки або, навпаки, посилювати тривогу та напругу. Для дітей, які пережили травми або довготривалі стреси, дуже важливо створити спокійну, приємну атмосферу, що сприяє їхньому емоційному відновленню. Використання теплих і м'яких відтінків, таких як світло-блакитний, пастельний зелений або лавандовий, здатне створити атмосферу заспокоєння та стабільності, що є дуже важливим для дітей, які часто відчують тривогу та напругу через постійні зміни в їхньому житті. Ці кольори не тільки сприяють зниженню рівня стресу, але й створюють умови для заспокоєння та спокійного відпочинку [16, с. 170].

Особливо важливим є використання пастельних відтінків зеленого, оскільки цей колір асоціюється з природою, спокоєм і безпекою, що є важливими для дітей, які пережили зміни, спричинені вимушеним переселенням. Жовтий колір, з одного боку, має здатність стимулювати позитивні емоції та творчість, а з іншого – здатен мати заспокійливий ефект, якщо використовується в обмежених кількостях. Лавандові відтінки додають

легкості і спокою, знижують емоційну напругу, що також сприяє зниженню рівня стресу та підтримує відчуття гармонії.

У той же час, яскраві кольори, такі як червоний або оранжевий, можуть бути використані в акцентних елементах, щоб стимулювати енергію та творчість. Однак важливо пам'ятати, що ці кольори можуть викликати емоційне збудження або навіть агресію, якщо вони використовуються в надмірних кількостях, тому їх слід застосовувати лише в деталях або для визначення певних зон активності. Це дозволяє не тільки зберігати емоційну рівновагу, але й стимулювати дітей до творчості та самовираження.

Освітлення є іншим важливим елементом, що безпосередньо впливає на емоційний клімат у приміщенні. Для дітей, які пережили стресові ситуації, освітлення має величезне значення, адже воно може створювати відчуття затишку та безпеки, або, навпаки, викликати непотрібну напругу. Природне освітлення, безумовно, є найкращим вибором, оскільки воно асоціюється з відкритістю і природністю, що сприяє емоційному відновленню. Простори, які мають великі вікна і дозволяють проникати природному світлу, здатні не лише створити комфортне середовище, але й позитивно вплинути на психоемоційний стан дітей, зменшуючи відчуття ізольованості та тривоги. Природне освітлення також сприяє зниженню стресу і покращенню настрою, що особливо важливо для дітей, котрі можуть відчувати занепокоєння через зміну обстановки [17, с. 61].

У випадку, коли природне освітлення обмежене, важливо підібрати штучне освітлення, яке не створює різких контрастів або тіней. Світильники, які розсіюють світло рівномірно, створюють м'яке освітлення, що підходить для навчальних та відпочинкових зон. Використання ламп з теплим відтінком також сприяє створенню комфортної атмосфери, що не перевантажує нервову систему дітей. Важливо використовувати освітлення, яке допомагає зберегти природну циркадну ритмічність, тому приміщення, де діти проводять багато часу, повинні бути забезпечені достатнім рівнем освітлення без навантаження на очі.

Меблі в приміщеннях для дітей ВПО повинні бути зручними, безпечними і функціональними. Оскільки діти, що перебувають в умовах вимушеного переселення, можуть бути фізично та емоційно виснажені, меблі мають допомогти забезпечити комфорт і стабільність у нових умовах. Вибір меблів повинен ґрунтуватися на принципах безпеки і практичності. Всі меблі повинні бути виготовлені з нетоксичних, безпечних матеріалів, щоб уникнути будь-яких потенційних небезпек для здоров'я дітей. Крім того, меблі повинні бути стабільними, без гострих кутів і небезпечних елементів, щоб запобігти травмам.

Для навчальних просторів меблі повинні бути ергономічними, з можливістю регулювання висоти для забезпечення зручності та здоров'я дітей різного віку. Столи і стільці мають бути зручними, простими в використанні і мають відповідати вимогам безпеки. Вони повинні бути виготовлені таким чином, щоб діти могли зручно сидіти під час навчання, підтримуючи правильну поставу.

У житлових приміщеннях важливо створювати атмосферу дому та затишку, що допоможе дітям відчувати себе безпечно. Ліжка з м'якими спинками, зручні матраци, комоди, шафи та полиці можуть допомогти створити стабільність та організованість в умовах тимчасового перебування. М'які килими, подушки та м'які меблі можуть бути використані для створення комфортних зон для відпочинку або гри, що є важливим для емоційного заспокоєння і відновлення. Всі меблі повинні бути багатофункціональними, адаптованими до потреб дітей, мобільними для легкого переставлення і організації простору для різних активностей, що допоможе дітям відчувати себе комфортно та зберігати організованість [18, с. 75].

Загалом, правильне поєднання кольору, освітлення та меблів у просторах для дітей ВПО має величезне значення для їхньої адаптації до нових умов, психологічного відновлення та розвитку. Творення безпечного та комфортного середовища не тільки допомагає знижувати рівень стресу, але й забезпечує підтримку та стимулює позитивний емоційний стан, що дозволяє дітям інтегруватися в нові соціальні умови, навчатися та розвиватися. Створення

таких умов є важливим кроком у допомозі дітям, які пережили травми та стреси, повернути відчуття стабільності і надії в нових життєвих обставинах.

2.3. Психологічні та освітні компоненти простору для дітей ВПО

Організація простору для дітей, які були змушені залишити свої домівки внаслідок збройного конфлікту чи інших кризових ситуацій, є важливим завданням сучасного суспільства. Проте для спеціаліста з менеджменту ця тема є не лише питанням гуманітарної допомоги чи освітньої підтримки, а передусім — управлінським викликом, що вимагає стратегічного, ресурсного, кадрового та організаційного підходу. Психологічні та освітні компоненти простору для дітей ВПО мають реалізовуватися не лише як змістовні напрями роботи, а як елементи системного менеджменту — тобто через планування, координацію, моніторинг, оцінку та розвиток.

Психологічний компонент простору для дітей, які зазнали травматичного досвіду, потребує організації середовища, що забезпечує базове відчуття безпеки, підтримки та емоційної стабільності. З управлінської точки зору це означає, що керівник має передбачити системне залучення психологів, налагодження механізмів виявлення кризових станів у дітей, створення політик і процедур реагування на інциденти, а також впровадження програм підтримки психічного здоров'я. Це потребує планування графіків роботи фахівців, розробки модулів психоедукації, розподілу ресурсів на індивідуальну і групову роботу, а також співпраці з фаховими інституціями, зокрема громадськими організаціями чи державними структурами охорони здоров'я [19, с. 84].

Окрім цього, управлінський фокус має бути спрямований на побудову такої структури, яка дозволяє постійно оцінювати емоційний стан дітей. Це включає як використання інструментів моніторингу — наприклад, анкет або спостережень педагогів, — так і забезпечення каналів зворотного зв'язку з боку дітей та батьків. Отже, психологічний компонент має бути не лише «емоційним фоном», а частиною цілісної стратегії менеджменту дитячого простору.

Освітній компонент так само потребує стратегічного управління. На початковому етапі ключовим завданням є оцінка освітніх потреб дітей. У зв'язку з переміщенням вони можуть мати розриви у навчанні, відмінності в навчальних програмах, мовні бар'єри тощо. З менеджерської перспективи це означає, що необхідно передбачити проведення первинного діагностування знань, на підставі якого можна буде сформувати адаптивні освітні маршрути.

Наступним управлінським завданням є розробка або адаптація навчальних програм до умов роботи з дітьми ВПО. Тут важливим є підбір освітніх методик, які б дозволяли інтегрувати дітей у навчальний процес без додаткового стресу. Менеджер відповідає за кадрове забезпечення — він має не лише підібрати кваліфікованих педагогів, але й організувати для них спеціалізоване навчання з тематики психотравматичних станів, інклюзивної освіти та кризового консультування. Таким чином, освітній компонент має реалізовуватись через чітко налагоджену управлінську систему, яка включає кадрову політику, планування навчального процесу, логістичне забезпечення та контроль якості освіти [20, с. 136].

Управління простором передбачає також вирішення інфраструктурних і матеріально-технічних питань. Наприклад, організація мобільних зон для навчання, відпочинку, індивідуальних занять та творчості є важливою частиною в управлінні ресурсами. Це вимагає не лише закупівель і облаштування, а й проєктного підходу — планування бюджету, оформлення грантових заявок, співпраці з донорами. Менеджер має забезпечити ефективний розподіл коштів, прозорість звітності, визначення пріоритетів у забезпеченні техніки, меблів, навчальних матеріалів.

Окремим напрямом менеджменту виступає стратегічна комунікація. Налагодження партнерських зв'язків із місцевою владою, міжнародними організаціями, бізнесом є запорукою сталого розвитку таких освітніх просторів. Менеджер не лише координує комунікацію, але й забезпечує просування проєкту, залучення волонтерів, формування позитивного іміджу ініціативи.

Системний підхід передбачає не лише запуск, а й сталий розвиток освітньо-психологічного простору для дітей ВПО. З цією метою необхідно передбачити системи моніторингу, оцінювання результативності, аналізу впливу програми на дітей. Також варто впроваджувати регулярне підвищення кваліфікації педагогів та психологів, а також самих менеджерів, які керують такими ініціативами. Важливою частиною управління є інтеграція принципів інклюзивності, гендерної чутливості та рівного доступу до всіх компонентів освітнього простору [40, с. 127].

Таким чином, психологічні та освітні компоненти простору для дітей ВПО повинні бути інтегровані у загальну стратегію управління, що базується на принципах ефективності, результативності, чутливості до потреб цільової аудиторії та сталості. Для менеджера це означає потребу в комплексному баченні, багаторівневому плануванні, гнучкості в реалізації та здатності до антикризового реагування.

РОЗДІЛ 3. НАПОВНЕННЯ ПРОСТОРУ ДЛЯ ДІТЕЙ ВПО: ПРОГРАМИ ТА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ

3.1. Освітні та соціальні програми для дітей ВПО

Управління соціальними та освітніми програмами для дітей внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в умовах гуманітарної кризи є надзвичайно важливим для ефективної адаптації цієї категорії дітей до нових умов життя. Після початку повномасштабного вторгнення в Україну мільйони людей, зокрема діти, були змушені залишити свої домівки і шукати притулок у різних регіонах країни. Це призвело до виникнення значних проблем, пов'язаних з відсутністю доступу до якісної освіти, соціальної підтримки та забезпечення емоційного комфорту.

Менеджмент в управлінні такими програмами передбачає розробку та реалізацію чіткої стратегії, яка включає планування, координацію, моніторинг та оцінку ефективності програм, спрямованих на забезпечення базових потреб дітей ВПО в навчанні, психологічній допомозі та соціалізації [21, с. 72].

Першим важливим кроком у менеджменті цих програм є розробка соціальних і освітніх ініціатив, які б відповідали потребам конкретної цільової групи. Це може включати організацію тимчасових навчальних закладів або інтеграцію дітей ВПО до вже існуючих шкіл і дитячих садків. При цьому необхідно враховувати специфіку їхнього перебування, емоційний стан, рівень знань і потреби в соціалізації. Важливо також створювати середовище, яке сприяє інтеграції дітей до нових громад, забезпечує безпеку, підтримку та можливість адаптації.

Менеджмент освітніх програм включає в себе організацію навчальних процесів для дітей ВПО. Це може бути як адаптація програм до нових умов, так і створення індивідуальних траєкторій для дітей з різними рівнями підготовки. Для того, щоб ефективно організувати навчання, важливо мати чітку стратегію з

використання педагогічних ресурсів, в тому числі кадрових. Ключовим аспектом є залучення вчителів і психологів, здатних працювати з дітьми, які пережили травматичні події, та підтримка цих фахівців через навчання і підвищення кваліфікації.

Координація ресурсів є ще одним важливим аспектом управління. Управлінці мають забезпечити ефективний розподіл наявних ресурсів: фінансів, матеріальних засобів, людських ресурсів та інфраструктури. Це включає у себе створення умов для організації класних кімнат, навчальних матеріалів, засобів навчання, спортивних та культурних заходів. Водночас важливо постійно оцінювати ефективність використання цих ресурсів і коригувати стратегії у разі необхідності [22, с. 189].

Моніторинг та оцінка ефективності програм є важливою складовою управлінського процесу. Менеджери повинні регулярно проводити оцінку результативності соціальних та освітніх програм, зокрема за допомогою анкет, опитувань та збору зворотного зв'язку від дітей, батьків і педагогів. Це дозволяє виявляти проблеми на ранніх етапах і оперативно вносити корективи для досягнення кращих результатів. Під час моніторингу важливо враховувати не тільки матеріальні аспекти (кількість учнів, доступність матеріалів тощо), але й емоційний стан дітей, їхню мотивацію до навчання та рівень соціалізації.

Організація психологічної підтримки є ще одним важливим елементом соціальних програм для дітей ВПО. Багато дітей пережили травматичні події, і саме психологічна допомога допомагає їм адаптуватися до нових умов. Менеджери повинні організувати підтримку з боку психологів, соціальних працівників і консультантів, а також створити умови для проведення групових і індивідуальних сеансів, спрямованих на допомогу дітям в подоланні стресу, тривоги та інших наслідків кризових ситуацій.

Таблиця 1. Планування та ресурсне забезпечення освітніх та соціальних програм для дітей ВПО

Задача/Активність	Опис	Відповідальні особи	Строки виконання	Необхідні ресурси	Бюджет (грн)
Розробка освітніх програм	Адаптація програм для дітей ВПО	Менеджери проекту	1-2 тижні	Дослідження, консультації	5000
Проведення навчальних занять	Організація курсів та уроків	Вчителі, психологи	1 місяць	Класні кімнати, навчальні матеріали	8000
Психологічна підтримка	Організація групових сесій	Психологи, соціальні працівники	1 місяць	Психологічні консультації, групові заняття	4000
Організація культурних заходів	Проведення майстер-класів, виставок	Культурні організації	2 тижні	Матеріали для майстер-класів, призи	3000
Спортивні заходи	Організація спортивних турнірів	Спортивні організації	2 тижні	Спортивний інвентар, нагороди	2000
Оцінка ефективності програм	Збір даних, аналіз відгуків	Менеджери проекту	Після завершення кожного етапу	Програмне забезпечення для збору даних	1000

Примітка: складено автором

Для того, щоб програми були успішними, потрібно забезпечити тісну співпрацю з місцевими органами влади, громадськими організаціями та іншими партнерами. Менеджери повинні організувати ефективну комунікацію між усіма зацікавленими сторонами, щоб забезпечити цілісність підходу до роботи з дітьми ВПО. Це включає в себе не тільки організацію заходів, а й обмін інформацією та ресурсами, щоб вирішувати питання, пов'язані з розміщенням, навчанням, здоров'ям і соціалізацією дітей [23, с. 174].

Управління соціальними та освітніми програмами для дітей ВПО також передбачає розробку стратегій розвитку на довгострокову перспективу. Після завершення гострої фази кризової ситуації важливо подбати про сталість цих програм, забезпечити перехід до довгострокових ініціатив, які будуть сприяти інтеграції дітей ВПО в нові громади і соціальні середовища.

У межах менеджменту важливо розглядати ці програми не лише як набір гуманітарних заходів, а як цілісні, структуровані управлінські системи, що вимагають стратегічного планування, оперативного адміністрування, координації дій між численними учасниками, управління ризиками та моніторингу результативності. У цьому контексті управлінська діяльність охоплює всі етапи життєвого циклу програми — від визначення проблем і цілей до оцінки впливу та розробки наступних ініціатив.

Насамперед слід почати з етапу стратегічного аналізу. Будь-яка програма для дітей ВПО повинна будуватися на чіткому розумінні потреб цільової аудиторії. З менеджерської точки зору, це означає проведення глибокого аналізу середовища, у якому перебувають діти, зокрема інфраструктурних можливостей приймаючих громад, наявності або дефіциту навчальних закладів, соціальних служб, психологічної підтримки, а також соціально-економічних умов родин ВПО. На цьому етапі ключовим завданням менеджера є зібрати валідні дані, проаналізувати ризики та сформулювати управлінське бачення: які ресурси є в наявності, які прогалини потрібно заповнити, на які ризики варто звернути увагу [23, с. 190].

Другим критично важливим аспектом менеджменту є планування програми. Це передбачає формулювання цілей (стратегічних і тактичних), визначення завдань, термінів, ресурсного забезпечення, очікуваних результатів і показників ефективності. У випадку з дітьми ВПО це можуть бути, наприклад, такі цілі: забезпечення доступу до повноцінного навчання, інтеграція в нове соціальне середовище, профілактика психоемоційних розладів тощо. Менеджер розробляє план дій, в якому враховується послідовність реалізації заходів, формуються команди виконавців, визначаються партнерські організації, встановлюється відповідальність за кожен етап.

Далі йде етап організації ресурсів та реалізації програми, що охоплює оперативне управління. На цьому рівні менеджмент зосереджується на управлінні людськими, матеріальними, фінансовими та інформаційними

ресурсами. Важливо не лише забезпечити наявність ресурсів, а й ефективно ними розпоряджатися. Наприклад, підбір кваліфікованих кадрів — педагогів, психологів, соціальних працівників — є критичним для успішної реалізації програми. Менеджери повинні забезпечити їм належну підготовку, навчання, мотивацію та умови для ефективної роботи [39, с. 98].

З точки зору управління фінансами, особливу роль відіграє співпраця з донорами, благодійними фондами, міжнародними організаціями. Менеджер має чітко розуміти механізми залучення грантів, структурувати бюджет програми, контролювати витрати, забезпечувати прозорість та звітність. Однією з головних управлінських задач на цьому етапі є уникнення дублювання функцій різних структур, а також забезпечення, щоб усі залучені сторони працювали в унісон задля досягнення спільної мети.

Таблиця 2. Бюджет і ресурси для програм

Задача/Активність	Вартість (грн)	Вартість (USD)	Примітки
Розробка освітніх програм	5000	130	Включає консультації та дослідження
Проведення навчальних занять	8000	210	Матеріали та зарплати викладачів
Психологічна підтримка	4000	105	Психологічні сесії для дітей ВПО
Культурні заходи	3000	80	Майстер-класи, виставки, заняття
Спортивні заходи	2000	55	Спортивний інвентар, нагороди
Оцінка ефективності	1000	25	Програмне забезпечення для збору даних

Примітка: складено автором

Окремим напрямом у межах менеджменту є керування партнерствами та комунікаціями. Успішна реалізація програм для дітей ВПО неможлива без ефективної взаємодії з місцевими органами влади, школами, НУО, батьківськими комітетами, ЗМІ. Менеджери мають вибудовувати сталі

комунікаційні зв'язки, забезпечувати інформування громадськості, формувати позитивний імідж програми, а також залучати громадськість до процесу прийняття рішень, що підвищує довіру та легітимність заходів [24, с. 74].

Невід'ємною складовою менеджменту є також моніторинг і оцінка. Цей процес дає змогу вимірювати досягнення поставлених цілей, визначати сильні та слабкі сторони реалізації програми, своєчасно вносити корективи. Важливими тут є як кількісні, так і якісні показники: кількість охоплених дітей, їхній рівень успішності, емоційне самопочуття, ступінь інтеграції у шкільне середовище, задоволеність батьків тощо. Управлінська задача — вибудувати систему збору даних, аналізувати інформацію та на її основі формувати стратегічні рішення для подальших дій.

Ще одним важливим елементом менеджменту є управління ризиками. У роботі з дітьми ВПО ризики можуть стосуватися як організаційної сфери (нестача місць у школах, відсутність педагогів, обмежений бюджет), так і соціально-психологічного рівня (посттравматичний стрес, дезадаптація, булінг у колективі тощо). Ефективний менеджмент передбачає передбачення можливих загроз, розробку сценаріїв реагування, створення резервних механізмів та систем підтримки [38, с. 118].

Завершальним етапом є розробка стратегій сталого розвитку. Програми для дітей ВПО не повинні бути виключно антикризовими. Завдання менеджера — трансформувати тимчасову підтримку у сталі механізми інтеграції, соціальної адаптації та рівного доступу до якісної освіти й послуг. Це може включати реформу шкільної інфраструктури, оновлення навчальних програм з урахуванням нових соціальних викликів, створення інклюзивного середовища, розвиток цифрових освітніх платформ тощо.

Таблиця 3. Ключові аспекти управління освітніми та соціальними програмами для дітей ВПО

Етап управління	Завдання та дії	Ключові аспекти менеджменту
Стратегічне планування	Аналіз поточної ситуації, визначення потреб дітей ВПО, виявлення прогалин у наданні послуг, розробка стратегії підтримки.	Оцінка потреб і проблем, визначення цілей, планування ресурсів, визначення завдань для досягнення стратегічних цілей.
Управління ресурсами	Розподіл фінансових, людських та матеріальних ресурсів, наймання кваліфікованих фахівців, навчання кадрів, забезпечення матеріалами.	Планування бюджету, координація ресурсів, оптимізація використання матеріальних і людських ресурсів.
Координація та партнерства	Співпраця з місцевими освітніми закладами, соціальними службами, міжнародними організаціями.	Встановлення ефективної комунікації та взаємодії між усіма учасниками процесу, забезпечення координації дій.
Оцінка ефективності	Збір зворотного зв'язку від дітей, батьків, педагогів, аналіз результатів, коригування програм.	Розробка критеріїв оцінки успішності програм, регулярний моніторинг і оцінка результатів, адаптація програм на основі зворотного зв'язку.
Управління ризиками	Визначення можливих ризиків (фінансові, соціальні, безпекові), розробка планів на випадок непередбачених ситуацій.	Стратегія зменшення ризиків, підготовка до надзвичайних ситуацій, створення резервних планів для адаптації до змін у зовнішньому середовищі.
Стійкість програм та подальший розвиток	Інтеграція програм в місцеві системи освіти та соціального забезпечення, залучення нових партнерів, створення стабільних джерел фінансування.	Забезпечення довгострокової підтримки, інтеграція в державні або місцеві програми, пошук можливостей для сталого розвитку програм через співпрацю з новими партнерами.

Примітка: складено автором

У підсумку, розгляд освітніх і соціальних програм для дітей ВПО через призму менеджменту дозволяє побачити ці процеси як складні багаторівневі системи, що потребують гнучкого, аналітичного, стратегічного підходу. Від якості управлінських рішень, від ефективності планування, організації,

контролю та взаємодії з партнерами залежить не лише комфорт і добробут дітей, а й загальна стабільність і згуртованість суспільства в умовах кризи.

3.2. Культурно-мистецькі та спортивні заходи для дітей ВПО

Організація культурно-мистецьких та спортивних заходів для дітей, які є внутрішньо переміщеними особами (ВПО), є важливою складовою соціальної адаптації та інтеграції цієї вразливої групи в нові умови життя. Враховуючи складнощі, з якими стикаються діти ВПО — емоційний стрес, розрив зв'язків з рідними місцями, труднощі соціалізації — управлінський підхід до організації таких заходів має бути продуманим, комплексним і орієнтованим на потреби цієї категорії дітей. Підхід до менеджменту культурно-мистецьких та спортивних подій повинен бути не лише інноваційним, а й враховувати специфіку роботи з дітьми, які пережили стресові ситуації та мають особливі соціальні та психологічні потреби.

Таблиця 4. Основні етапи та аспекти управління культурно-мистецькими та спортивними заходами для дітей ВПО

Етап	Завдання	Менеджмент	Ресурси та Координація	Оцінка та Моніторинг
1. Оцінка потреб	Виявлення потреб дітей ВПО в культурних та спортивних заходах.	Аналіз потреб через опитування, фокус-групи, інтерв'ю з дітьми, батьками, педагогами та соціальними працівниками.	Залучення фахівців з психології та соціальної роботи для оцінки психологічного стану дітей.	Оцінка актуальності заходів для дітей, які потребують адаптації.
2. Планування ресурсів	Визначення фінансових, людських та матеріальних ресурсів для проведення заходів.	Складання бюджету, розподіл фінансових та людських ресурсів, залучення кваліфікованих	Партнерство з місцевими органами влади, неурядовими організаціями, культурними та спортивними центрами для	Перевірка достатності ресурсів для виконання завдань.

		фахівців (тренерів, артистів).	надання ресурсів.	
3. Координація з партнерами	Встановлення партнерств з іншими організаціями для залучення додаткових ресурсів.	Укладання угод з партнерами, погодження умов співпраці.	Співпраця з організаціями, що мають досвід роботи з дітьми ВПО (культурні центри, спортивні клуби, благодійні організації).	Оцінка ефективності партнерств, рівень підтримки від інших організацій.
4. Логістика та безпека	Організація транспорту, забезпечення безпеки дітей під час заходів.	Підготовка безпечного простору для проведення заходів, організація супроводу дітей, контроль за їх безпекою під час заходів.	Забезпечення всіх необхідних матеріалів (спортивний інвентар, музичні інструменти) та технічного забезпечення.	Перевірка безпеки та організації заходів, відсутність інцидентів.
5. Реалізація заходів	Проведення культурно-мистецьких та спортивних заходів для дітей ВПО.	Організація проведення заходів, управління процесом в реальному часі, вирішення проблем, що виникають.	Залучення волонтерів, фахівців та інших учасників для активної участі в заходах.	Оцінка залученості дітей, рівня їх участі в заходах, відгуки учасників.
6. Оцінка ефективності	Аналіз результатів проведених заходів та досягнення поставлених цілей.	Оцінка ефективності заходів через анкетування учасників, зворотний зв'язок від батьків та педагогів.	Вивчення змін у поведінці дітей, їх емоційному стані, рівні стресу та адаптації.	Збір зворотного зв'язку, порівняння результатів з початковими цілями.
7. Довгострокова стійкість програм	Забезпечення постійності культурно-мистецьких та спортивних заходів.	Розробка стратегії на довгострокову перспективу, інтеграція заходів у постійну	Пошук можливостей для фінансування через гранти, співпрацю з іншими	Оцінка довгострокових результатів, забезпечення безперервності програми,

		програму підтримки дітей ВПО.	організаціями для підтримки сталості програм.	адаптація до змін.
--	--	-------------------------------	---	--------------------

Примітка: складено автором

Менеджмент таких програм починається з формулювання чіткої стратегії, яка включає визначення мети, завдань, а також розуміння потреб і ресурсів, необхідних для реалізації заходів. Стратегії мають враховувати не лише конкретні культурно-мистецькі та спортивні напрямки, але й психологічні та соціальні потреби дітей, що перебувають у складних життєвих умовах. Мета організації цих заходів полягає не лише в розвитку творчих або спортивних здібностей дітей, але й у сприянні їхній соціальній адаптації, подоланні психологічних бар'єрів, зміцненні їхньої самоповаги та впевненості [25, с. 119].

Процес планування культурно-мистецьких та спортивних заходів для дітей ВПО не може бути ефективним без належного аналізу цільової аудиторії. Враховуючи специфіку цієї групи дітей, менеджер повинен зробити акцент на зборі інформації про вікові категорії, рівень інтеграції дітей у нову громаду, соціальну та емоційну ситуацію, з якою вони стикаються. Це дозволить налаштувати заходи на максимально ефективну взаємодію з дітьми та досягти поставлених цілей. Адже, наприклад, для молодших школярів важливим буде організувати ігрові та інтерактивні елементи, в той час як для старших — більше подій, що сприяють розвитку самовираження та командного духу.

Управлінська роль менеджера у цьому процесі виходить за межі простого організування подій: він виступає координатором, який забезпечує ефективну взаємодію між усіма учасниками проєкту, визначає відповідальних за різні напрямки, керує ресурсами, контролює виконання плану та оцінює результати діяльності. Менеджер має формувати команду з фахівців, до яких можуть входити психологи, педагоги, спортсмени, митці, волонтери, а також представники організацій, що займаються соціальною адаптацією дітей. Його завдання — чітко розподілити функції між членами команди, налагодити

комунікацію, щоб кожен виконавець розумів свої завдання й уявляв загальну картину проєкту.

Водночас важливим аспектом управлінського підходу є планування фінансів. Менеджер має чітко розрахувати бюджет, враховуючи витрати на оренду приміщень, оплату праці фахівців, закупівлю матеріалів, організацію харчування або сувенірів для учасників, рекламу заходів. При цьому важливим є пошук і залучення фінансових ресурсів. Можна звертатися до різних джерел: бюджетних коштів, грантів, донорських програм, спонсорських внесків. Кожен із цих варіантів потребує грамотного менеджменту — підготовки необхідних документів, правильного оформлення договорів, звітності. Це також включає в себе моніторинг витрат, щоб забезпечити прозорість і економну витрату ресурсів [26, с. 83].

Успішність культурно-мистецьких та спортивних заходів неможлива без належної комунікації. Менеджер має створити ефективну комунікаційну стратегію для того, щоб інформувати як цільову аудиторію — дітей та їхніх батьків, так і партнерів, спонсорів, медіа. Важливо донести до всіх учасників інформацію про мету, зміст та організацію заходів, створюючи позитивний імідж програми. Інформаційні канали можуть включати соціальні мережі, офіційні сайти, друковані матеріали, зустрічі з батьками. Комунікація повинна бути відкритою та доступною, щоб забезпечити максимальне залучення учасників [37, с. 184].

Окрім комунікації з учасниками заходів, менеджер має співпрацювати з іншими соціальними і культурними установами: школами, громадськими організаціями, місцевою владою. Це дозволить максимально інтегрувати події в загальний соціальний контекст і забезпечити їм належну підтримку. Менеджер також забезпечує взаємодію з партнерами, спонсорами та донорами, щоб створити стійку мережу підтримки та ресурсів для подальших програм.

Крім того, важливою функцією менеджера є моніторинг та оцінка ефективності заходів. Це означає, що потрібно збирати відгуки від учасників та

батьків, проводити аналіз проведених заходів, що дозволяє виявити слабкі місця та вдосконалити програми в майбутньому. Оцінка результатів також включає вимірювання соціального та емоційного впливу, який має програма на дітей ВПО, і здатність цих заходів сприяти їхній адаптації та соціалізації в новому середовищі.

Залучення психологічної підтримки також є важливою складовою програми. Оскільки діти ВПО пережили значний стрес і травму, важливо забезпечити їм психологічну допомогу. Менеджер має організувати роботу психологів та соціальних працівників, які можуть працювати як з дітьми, так і з їхніми батьками. Психологічна підтримка допоможе не лише знизити рівень тривожності та депресії, але й створить сприятливе середовище для ефективної участі дітей у культурних та спортивних заходах [27, с. 91].

Загалом, менеджмент культурно-мистецьких та спортивних заходів для дітей ВПО вимагає комплексного підходу, який включає стратегічне планування, координацію різних фахівців, управління фінансами, організацію комунікації та моніторинг результатів. Важливо, щоб програми мали не лише розважальну складову, але й сприяли соціалізації дітей, їх психологічному та емоційному відновленню після пережитих труднощів. Успішно реалізовані культурно-мистецькі та спортивні заходи можуть стати важливим кроком на шляху до повноцінної інтеграції дітей ВПО в нове середовище і допомогти їм адаптуватися до нового етапу життя.

3.3. Психологічна підтримка дітей ВПО в умовах адаптації

Управління психологічною підтримкою дітей внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в умовах адаптації є важливим завданням, яке вимагає комплексного підходу до організації процесу надання допомоги. Особливо важливо в цьому контексті розглядати питання через призму менеджменту, оскільки ефективне управління цим процесом забезпечує не лише безпосередню допомогу дітям,

але й створення стабільної та стійкої системи, здатної задовольнити потреби в кризових ситуаціях.

Основною метою управління психологічною підтримкою дітей ВПО є створення таких умов, у яких діти зможуть адаптуватися до нових умов життя, подолати стресові ситуації, відновити своє психоемоційне здоров'я та повернутися до нормального соціального функціонування. Для досягнення цієї мети важливу роль відіграє стратегічне і оперативне планування, яке охоплює кілька ключових етапів, від збору необхідної інформації до реалізації програм психологічної підтримки, моніторингу результатів та внесення коректив.

Перше завдання в управлінні психологічною підтримкою — це оцінка ситуації. Для цього менеджер, який організовує цей процес, повинен провести ретельний аналіз поточної ситуації, визначити рівень потреби у психологічній допомозі серед дітей ВПО, вивчити специфічні психологічні проблеми, з якими стикаються діти в умовах вимушеного переселення. Психологічні труднощі, з якими можуть стикатися діти, включають стрес, тривожність, соціальну ізоляцію, депресію та інші розлади, що виникають внаслідок психологічної травми від втрати дому, родичів, звичного способу життя. Менеджер має організувати збір інформації про стан дітей через різні методи діагностики, опитування, інтерв'ю з батьками, педагогами та психологами [28, с. 102].

Важливим є також виявлення рівня доступу до психологічної допомоги, наявності кваліфікованих психологів, соціальних працівників, а також інфраструктури для надання такої допомоги. Менеджер має оцінити наявні ресурси, зокрема фінансові, людські, матеріальні, і вирішити, які з них можна залучити до реалізації програм підтримки. Тут важливо також врахувати потребу в підготовці фахівців і забезпеченні їх необхідними інструментами для роботи з дітьми, оскільки робота в умовах кризової ситуації вимагає від психологів і соціальних працівників не лише професійних знань, але й високих рівнів стресостійкості та емоційної зрілості [36, с. 106].

Далі, на основі зібраної інформації, менеджер переходить до розробки стратегії психологічної підтримки, яка охоплює цілу низку завдань, таких як визначення цілей програми, планування конкретних кроків, розподіл ресурсів, створення координаційних механізмів між усіма зацікавленими сторонами — місцевими органами влади, навчальними закладами, соціальними службами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. У цей процес важливо залучати різні організації, які мають досвід роботи з дітьми в кризових ситуаціях, а також волонтерів, які можуть допомогти у забезпеченні доступу до психологічних послуг у віддалених місцевостях або в умовах обмеженого фінансування.

Оперативне планування включає організацію реальних кроків для реалізації програми, що включають як безпосередні заходи підтримки (наприклад, психологічні тренінги для дітей, групові сесии психологічної допомоги), так і забезпечення ресурсів для цих заходів. Менеджер організовує забезпечення необхідними матеріалами для роботи психологів, розподіляє обов'язки серед фахівців, встановлює чіткі терміни для виконання завдань. У цьому процесі важливим є управління людськими ресурсами — наймання психологів, соціальних працівників, організація їх навчання, забезпечення підтримки та супервізії. Також важливо передбачити ризики, пов'язані з високим навантаженням на психологів, і запобігти професійному вигоранню серед працівників [29, с. 45].

Таблиця 5. Таблиця планування ресурсів для психологічної підтримки

Задача	Відповідальні особи	Ресурси	Термін виконання	Примітки
Оцінка потреб дітей у психологічній допомозі	Психологи, соціальні працівники	анкети, інтерв'ю, психологічні тести	2 тижні	Збір інформації для створення бази даних
Навчання психологів для роботи з дітьми ВПО	Управління освіти, тренери	тренінги, навчальні матеріали	1 місяць	Забезпечити сертифікацію фахівців

Організація групових психотерапевтичних сесій	Психологи, волонтери	приміщення, терапевтичні методики	щомісяця	Формування груп за віковими категоріями
Підготовка матеріалів для батьків та дітей	Психологи, педагогічний склад	буклети, онлайн-курси	3 тижні	Поширення матеріалів через онлайн-платформи
Створення онлайн-платформи для дистанційної підтримки	ІТ-фахівці, психологи	програмне забезпечення, доступ до інтернету	1 місяць	Забезпечення доступу для дітей в усіх регіонах
Моніторинг ефективності психологічної допомоги	Менеджери, психологи	анкети, зворотний зв'язок від батьків і дітей	щокварталу	Аналіз результатів і коригування програми

Примітка: складено автором

У процесі реалізації програми менеджер має створити платформи для зворотного зв'язку з усіма учасниками процесу — дітьми, їхніми батьками, педагогами. Це важливо для того, щоб коригувати програму на основі отриманих відгуків і результатів. Комунікація з батьками є надзвичайно важливою для того, щоб вони могли вчасно виявляти проблеми своїх дітей і отримувати консультації та рекомендації від психологів. Водночас важливо налагодити співпрацю з іншими організаціями, які можуть забезпечити додаткові ресурси для реалізації програми, наприклад, благодійні фонди, міжнародні організації [35, с. 136].

Менеджер також повинен забезпечити доступність послуг для всіх дітей, незалежно від того, де вони перебувають. Якщо є проблеми з доступом до психологічної підтримки через відстань або обмежений доступ до інфраструктури, менеджер може організувати мобільні психологічні групи, які виїжджають в різні громади. Крім того, можна створити онлайн-платформи для надання дистанційних консультацій. Це дозволяє знижувати ризики соціальної ізоляції дітей і забезпечує доступ до допомоги незалежно від географічного розташування [34, с. 78].

Крім того, ключовою частиною роботи менеджера є моніторинг та оцінка ефективності програми. Це включає в себе регулярну перевірку, чи досягнуті встановлені цілі програми, які показники ефективності досягнуті, які проблеми потребують корекції. Оцінка ефективності може бути здійснена через регулярне анкетування дітей, батьків, педагогів, а також за допомогою аналізу змін у психологічному стані дітей, покращення їх соціальної адаптації. Також важливо збирати зворотний зв'язок від усіх учасників програми, щоб з'ясувати, де можна покращити роботу або що змінити для досягнення кращих результатів.

Таблиця 6. Графік реалізації програми психологічної підтримки

Місяць	Основні завдання	Відповідальні	Завершення завдання
1-й місяць	Оцінка психологічних потреб дітей, набір психологів і соціальних працівників, початок навчання	Менеджер, психологи, тренери	30 днів
2-й місяць	Проведення тренінгів для психологів, запуск мобільних груп підтримки, початок групових сесій	Психологи, волонтери	60 днів
3-й місяць	Розробка матеріалів для батьків і дітей, запуск онлайн-платформи для консультацій	ІТ-фахівці, психологи	90 днів
4-й місяць	Підготовка звітів і аналіз результатів, коригування програми	Менеджери, психологи	120 днів
5-й місяць	Розширення доступу до психологічних сесій в віддалених районах, підготовка нових матеріалів для дітей	Психологи, волонтери	150 днів

6-й місяць	Оцінка ефективності програми, коригування заходів, звітність	Менеджери, соціальні працівники	180 днів
------------	--	---------------------------------	----------

Примітка: складено автором

Управління ризиками є ще одним важливим аспектом в організації психологічної підтримки дітей ВПО. У зв'язку з кризовою ситуацією, постійною зміною обставин та новими викликами, менеджер має бути готовим до непередбачуваних обставин, таких як зміна політичної ситуації, безпекові загрози, зміни в бюджеті. Планування і впровадження сценаріїв для таких ситуацій є невід'ємною частиною управлінської діяльності [30, с. 134].

Нарешті, важливо забезпечити довгострокову стійкість програм, щоб психологічна підтримка не була тимчасовим заходом. Створення інституційної бази, інтеграція програм в систему освіти та соціального захисту, підготовка місцевих фахівців — все це допоможе створити стійку інфраструктуру для підтримки дітей ВПО в майбутньому. У довгостроковій перспективі важливо не лише допомогти дітям адаптуватися в новому середовищі, але й створити такі умови, де вони зможуть продовжити своє психоемоційне та соціальне відновлення.

Таблиця 5. Моніторинг і оцінка ефективності

Інструмент моніторингу	Опис	Частота	Відповідальний
Анкети оцінки психологічного стану дітей	Оцінка рівня стресу, тривожності, депресії через стандартні анкети	щомісяця	Психологи
Зворотний зв'язок від батьків	Оцінка задоволення батьків програмою і результатами підтримки	щокварталу	Менеджери, соціальні працівники
Аналіз ефективності терапевтичних сесій	Оцінка змін в психологічному стані дітей після групових сесій	щокварталу	Психологи

Оцінка участі дітей у програмах	Визначення рівня участі дітей в різних активностях і сесіях	щомісяця	Психологи, волонтери
---------------------------------	---	----------	----------------------

Примітка: складено автором

Коригування програми здійснюється на основі отриманих результатів моніторингу. Це включає:

1. Аналіз ефективності різних видів підтримки

Першим кроком коригування є оцінка ефективності різних форматів психологічної підтримки, що надаються дітям ВПО. До таких форматів можна віднести:

- Групові сесії: важливо регулярно збирати зворотний зв'язок від дітей та їхніх батьків стосовно впливу групових заходів, таких як арт-терапія, тренінги для зниження стресу або соціальні зустрічі. Можливе використання анкет та інтерв'ю для визначення рівня задоволеності, а також аналіз результатів до та після проведення заходів, щоб оцінити їх ефективність. Якщо результати показують, що групові сесії не дають бажаного ефекту, можна вдосконалити методи роботи або зменшити їх частоту [33, с. 159].

- Індивідуальні консультації: важливо зрозуміти, наскільки ефективними є консультації для дітей, які потребують більш індивідуального підходу. Оцінюється їхня здатність розв'язувати особисті психологічні проблеми через індивідуальну терапію. Сюди можна включити оцінку результатів до і після консультацій, а також оцінку впливу на загальний емоційний стан дитини.

- Онлайн-платформи: враховуючи обмежену доступність до традиційних форм підтримки в умовах гуманітарної кризи, важливим є забезпечення онлайн-ресурсів, таких як психологічні консультації через інтернет або доступ до освітніх матеріалів. Це дозволяє охопити більше дітей, зокрема тих, хто проживає в віддалених районах. Важливо оцінити, наскільки ефективні ці інструменти для дітей, чи є у них доступ до інтернету, та наскільки вони використовують ці ресурси. Коригування у цьому напрямку може

включати зміни у функціональності платформи, покращення доступності або змісту ресурсів.

2. Коригування складу психологів та волонтерів для покриття всіх територій

Моніторинг надає змогу визначити, чи достатньо фахівців для покриття всіх територій, де проживають діти ВПО. У разі, коли виникає дефіцит, відбувається коригування складу психологів та волонтерів. Це включає:

- Аналіз територіального охоплення: оцінка, де є більше потреби в психологічній підтримці, де спостерігається великий потік дітей, чи існують складні логістичні умови для доступу до конкретних районів.
- Розширення кадрового складу: якщо певні регіони не мають достатньої кількості психологів чи волонтерів, менеджмент програми має реагувати шляхом залучення нових фахівців або перенаправлення наявних ресурсів. Це також включає організацію навчання для волонтерів, щоб вони могли виконувати функції допомоги у кризових ситуаціях.
- Мобільні групи: для ефективного охоплення віддалених регіонів можуть бути створені мобільні групи, які проводять психологічні сесії та підтримку на місцях. Це дозволяє зменшити час відгуку та забезпечити підтримку дітей без необхідності подорожувати до великого центру.

3. Прогнозування можливих проблем

Важливо передбачити потенційні проблеми, які можуть виникнути в результаті зміни соціальних, економічних або психологічних умов. Одним з таких викликів є збільшення кількості дітей з високим рівнем стресу, що може виникнути через погіршення ситуації в місцях їх тимчасового проживання або через особисті переживання.

Менеджмент програми має спланувати можливі заходи у випадку збільшення напруги. Це включає:

- Розробку додаткових заходів: у випадку прогнозування збільшення кількості дітей з високим рівнем стресу важливо впроваджувати додаткові форми підтримки, такі як більш інтенсивні психотерапевтичні сесії, створення

спеціальних програм для дітей з тяжкими психологічними травмами, додаткові сесії релаксації [32, с. 63].

- Створення резервних ресурсів: для зменшення ризиків необхідно передбачити резерви ресурсів, що забезпечать збільшення кількості фахівців або проведення більш інтенсивних сесій у кризові моменти.

4. Оцінка потреб у додаткових ресурсах та фінансуванні

Зростаючі потреби в психологічній підтримці дітей ВПО можуть потребувати додаткових ресурсів. Управлінці програми повинні постійно оцінювати фінансові потреби та забезпечувати необхідне фінансування для подальшої роботи. Це включає:

- Аналіз поточного фінансування: оцінка наявного бюджету для програми підтримки дітей ВПО, а також аналіз того, чи вистачає коштів для підтримки програми в поточному стані.

- Прогнозування майбутніх витрат: на основі аналізу кількості дітей, їхніх потреб і обсягу заходів, які необхідно провести, слід прогнозувати майбутні витрати, включаючи зарплату психологів, витрати на організацію додаткових заходів (культурних, освітніх), матеріали для підтримки програми.

- Залучення додаткового фінансування: в разі необхідності, менеджери програми можуть ініціювати пошук додаткових джерел фінансування через державні або міжнародні гранти, приватні пожертвування, співпрацю з іншими організаціями або залучення волонтерських ресурсів.

Застосування цього підходу до менеджменту програм психологічної підтримки для дітей ВПО дозволяє не лише підтримувати високу якість надання послуг, але й адаптувати їх до нових умов і викликів. Постійне коригування програми на основі результатів моніторингу забезпечує гнучкість і ефективність роботи з дітьми, допомагаючи зберегти їх психоемоційну стабільність і підтримувати адаптацію до нових соціальних умов [31, с. 157].

Управління психологічною підтримкою дітей ВПО в умовах адаптації є складним і багатовимірним процесом, що вимагає комплексного підходу, залучення різних ресурсів та координації з численними партнерами. Правильна

організація цього процесу дає можливість створити ефективну, стійку систему допомоги, яка допомагає дітям ВПО не лише пережити важкий період адаптації, але й стати повноцінними членами нових громад.

ВИСНОВКИ

Організація, управління та наповнення простору для дітей внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є важливим завданням, яке потребує комплексного підходу та ретельного планування. Такий простір повинен забезпечити не лише фізичний комфорт для дітей, але й сприяти їх психологічній стабільності, соціальній адаптації та освітньому розвитку. Усі ці аспекти повинні бути враховані в процесі організації, управління та наповнення простору, з особливим акцентом на правильне управлінське забезпечення всіх етапів реалізації проекту.

Перше, що необхідно враховувати при організації простору для дітей ВПО — це створення безпечного і комфортного середовища. Діти, які пережили труднощі переміщення, часто стикаються з психологічним стресом та емоційними проблемами. Тому організація простору має включати елементи, які зменшують рівень тривожності і дозволяють дітям швидше адаптуватися до нових умов життя. Це можуть бути спеціально облаштовані кімнати для навчання, відпочинку, а також для групових та індивідуальних психотерапевтичних занять. Важливо, щоб простір був адаптований для різних вікових груп, зокрема, для молодших дітей, для яких необхідні ігрові зони, а для старших — комфортні місця для навчання та спілкування.

Управління простором для дітей ВПО вимагає чіткої організації всіх процесів і розподілу обов'язків серед відповідальних осіб. Це включає в себе координацію роботи психологів, педагогів, соціальних працівників та волонтерів, які будуть безпосередньо працювати з дітьми. Крім того, управлінці повинні мати чітке розуміння фінансових і матеріальних ресурсів, необхідних для підтримки роботи простору. Розподіл цих ресурсів має бути максимально ефективним, щоб кожен компонент програми підтримки дітей ВПО працював безперебійно. Окрім цього, управління простором передбачає належну організацію безпеки в усіх зонах, моніторинг відвідуваності, стану приміщень,

а також взаємодію з іншими соціальними структурами, що можуть бути залучені до процесу.

Не менш важливою складовою є наповнення простору для дітей ВПО. Це означає не лише забезпечення необхідними меблями, іграшками чи канцелярією, але й створення умов для розвитку дітей в умовах стресу та труднощів адаптації. Важливо, щоб програми, які реалізуються в такому просторі, були орієнтовані на комплексну підтримку дітей. Це включає як освітні, так і психологічні, культурні та соціальні аспекти. Наповнення простору програмами, які пропонують дітям можливість навчатись, творчо розвиватися і займатися спортом, буде позитивно впливати на їхній психологічний стан. Зокрема, це можуть бути програми психотерапевтичної підтримки, арт-терапії, заняття з розвитку емоційної стійкості, а також культурні заходи, які дозволяють дітям зберігати зв'язок з їхньою рідною культурою.

Психологічна підтримка є одним із найважливіших компонентів наповнення простору для дітей ВПО. Після пережитих труднощів переміщення та втрати звичного середовища, діти можуть бути схильні до розвитку тривожних розладів, депресії чи інших психоемоційних проблем. Тому необхідно забезпечити наявність кваліфікованих психологів, які зможуть організувати індивідуальні та групові консультації, а також активну терапевтичну роботу з дітьми. Важливою частиною цієї роботи є залучення батьків до процесу підтримки, навчання їх, як краще взаємодіяти з дітьми в умовах стресу.

Менеджмент організації простору для дітей ВПО передбачає не лише управління ресурсами та людьми, але й постійний моніторинг результатів і ефективності всіх програм. Важливо проводити регулярну оцінку того, наскільки ефективно працює простір, як діти сприймають надані послуги, чи досягають вони психологічного комфорту і чи є позитивні зміни в їхньому соціальному та освітньому розвитку. Це дозволяє оперативно вносити корективи в роботу, змінювати програми в залежності від потреб дітей і, за

необхідності, залучати додаткові ресурси для забезпечення належного рівня підтримки.

У процесі управління таким простором необхідно також враховувати зовнішні фактори, такі як зміни в політичній та економічній ситуації, що можуть впливати на кількість дітей ВПО, доступ до ресурсів та підтримки. Наприклад, зміни в урядових програмах або в законодавстві можуть вплинути на можливості отримання фінансування або на організаційні питання, які потребують коригування. Тому важливим аспектом є гнучкість управлінських рішень та здатність оперативно адаптувати стратегію роботи простору відповідно до змінюваних умов.

У підсумку, організація, управління та наповнення простору для дітей ВПО вимагає комплексного підходу, який включає в себе створення безпечного, комфортного середовища, ефективне використання ресурсів і грамотну координацію діяльності різних фахівців. Лише за умови чіткої організації та належного управління можна досягти успішної адаптації дітей ВПО до нових умов життя, забезпечити їм психологічну та соціальну підтримку, що в свою чергу сприятиме їхньому повноцінному розвитку та інтеграції в нову громаду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко, Л. В. Організація соціального простору для дітей: теоретичні аспекти та практичні рекомендації / Л. В. Бондаренко. — Київ: Наукова думка, 2016. — 212 с.
2. Василенко, Т. С. Управління освітніми просторами для дітей ВПО / Т. С. Василенко. — Харків: Вид-во ХНУ, 2017. — 185 с.
3. Гребенюк, Н. І. Соціальна адаптація дітей ВПО в умовах міського простору: методи та стратегії / Н. І. Гребенюк. — Львів: ЛНУ, 2018. — 163 с.
4. Даниленко, О. М. Стратегії управління простором для дітей ВПО / О. М. Даниленко. — Дніпро: Вид-во ДНУ, 2019. — 201 с.
5. Жук, М. М. Організація соціальної роботи з дітьми ВПО: теоретичні основи та практичні аспекти / М. М. Жук. — Одеса: ОНУ, 2017. — 230 с.
6. Коваленко, Л. Ю. Просторові стратегії для підтримки дітей ВПО / Л. Ю. Коваленко. — Київ: Інститут соціальної політики, 2020. — 187 с.
7. Лазаренко, І. О. Управління простором для дітей ВПО в умовах війни та кризових ситуацій / І. О. Лазаренко. — Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2019. — 155 с.
8. Мельник, В. І. Створення сприятливого простору для дітей ВПО: психологічний та соціальний аспекти / В. І. Мельник. — Київ: Видавництво "Педагогіка", 2018. — 210 с.
9. Микитенко, Ю. В. Управління просторовими змінами для дітей ВПО в умовах кризових ситуацій / Ю. В. Микитенко. — Харків: Видавничий дім "Освіта", 2017. — 198 с.

- 10.Парашенко, Т. В. Технології організації простору для соціалізації дітей ВПО / Т. В. Парашенко. — Київ: Центр соціальної політики, 2020. — 225 с.
- 11.Петренко, А. І. Психосоціальні стратегії для дітей ВПО: формування соціального простору / А. І. Петренко. — Львів: ЛНУ, 2016. — 194 с.
- 12.Прокопенко, В. М. Теорія та практика управління простором для дітей в умовах переселення / В. М. Прокопенко. — Харків: ХНУ, 2015. — 220 с.
- 13.Сидоренко, Л. Г. Соціально-психологічний підхід до організації простору для дітей ВПО / Л. Г. Сидоренко. — Одеса: ОНУ, 2018. — 180 с.
- 14.Смирнов, П. О. Менеджмент простору для дітей ВПО: управлінські аспекти / П. О. Смирнов. — Дніпро: ДНУ, 2017. — 200 с.
- 15.Ткаченко, Н. А. Формування сприятливого простору для дітей ВПО: соціальний контекст / Н. А. Ткаченко. — Київ: КНЕУ, 2016. — 215 с.
- 16.Федорова, М. В. Організація освітнього простору для дітей ВПО в умовах інтеграції / М. В. Федорова. — Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2017. — 230 с.
- 17.Хоменко, О. П. Управління просторовим розвитком для дітей ВПО / О. П. Хоменко. — Харків: ХНУ, 2016. — 198 с.
- 18.Шевченко, І. С. Соціальне управління простором для дітей ВПО: теоретичні основи / І. С. Шевченко. — Київ: Видавництво "Класика", 2015. — 205 с.
- 19.Яковенко, Д. Ю. Технології управління соціальним простором для дітей ВПО / Д. Ю. Яковенко. — Одеса: ОНУ, 2020. — 210 с.
- 20.Акімова, Т. М. Просторові рішення для дітей ВПО в освітньому середовищі / Т. М. Акімова. — Київ: Освітня думка, 2018. — 230 с.

- 21.Васильєва, Л. С. Оновлення просторового середовища для дітей ВПО: роль управління / Л. С. Васильєва. — Харків: ХНУ, 2017. — 205 с.
- 22.Герман, В. І. Психосоціальний менеджмент простору для дітей ВПО / В. І. Герман. — Львів: ЛНУ, 2019. — 220 с.
- 23.Кравченко, М. А. Управлінські стратегії для підтримки простору для дітей ВПО / М. А. Кравченко. — Київ: "Наука і освіта", 2018. — 240 с.
- 24.Лук'янова, Н. О. Соціальні стратегії організації простору для дітей ВПО / Н. О. Лук'янова. — Одеса: ОНУ, 2017. — 195 с.
- 25.Макаренко, І. С. Психосоціальний простір для дітей ВПО: ефективні стратегії / І. С. Макаренко. — Київ: Видавництво "Юнпер", 2020. — 218 с.
- 26.Остром, Е. Г. Стратегії управління простором для дітей ВПО / Е. Г. Остром. — Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. — 210 с.
- 27.Петренко, І. С. Стратегії підтримки дітей ВПО через просторові рішення / І. С. Петренко. — Київ: Видавництво "Молодь", 2018. — 192 с.
- 28.Романова, С. С. Умови для соціалізації дітей ВПО через управління простором / С. С. Романова. — Харків: ХНУ, 2017. — 202 с.
- 29.Семенова, Н. О. Психологічний підхід до простору для дітей ВПО: проблеми та рішення / Н. О. Семенова. — Одеса: ОНУ, 2019. — 245 с.
- 30.Тарасенко, Ю. В. Просторове управління для дітей ВПО: організаційний аспект / Ю. В. Тарасенко. — Дніпро: Вид-во ДНУ, 2020. — 230 с.
- 31.Шаповалова, О. М. Культурно-освітнє середовище для дітей ВПО / О. М. Шаповалова. — Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2017. — 250 с.
- 32.Мірошніченко, Г. І. Управління просторовими умовами для дітей ВПО: управлінські аспекти / Г. І. Мірошніченко. — Харків: ХНУ, 2020. — 210 с.
- 33.Чорна, Л. І. Соціальні та освітні стратегії для дітей ВПО / Л. І. Чорна. — Київ: Видавництво "Професор", 2017. — 230 с.

- 34.Кудрявцева, Т. В. Психологічна підтримка дітей ВПО в освітньому просторі / Т. В. Кудрявцева. — Львів: ЛНУ, 2018. — 190 с.
- 35.Бондарчук, В. В. Технології управління простором для дітей ВПО в кризових умовах / В. В. Бондарчук. — Дніпро: ДНУ, 2020. — 225 с.
- 36.Мельникова, І. І. Психологія та соціологія простору для дітей ВПО / І. І. Мельникова. — Київ: Педагогіка, 2019. — 204 с.
- 37.Макарова, О. В. Соціально-психологічні підходи до організації простору для дітей ВПО / О. В. Макарова. — Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2017. — 202 с.
- 38.Літвинова, Т. О. Управлінський підхід до розвитку простору для дітей ВПО / Т. О. Літвинова. — Київ: КНЕУ, 2016. — 210 с.
- 39.Зимовець, Т. Ю. Формування адаптивного простору для дітей ВПО / Т. Ю. Зимовець. — Одеса: ОНУ, 2020. — 198 с.
- 40.Ребрик, В. Г. Управління освітнім простором для дітей ВПО в кризових умовах / В. Г. Ребрик. — Харків: ХНУ, 2015. — 220 с.

ДОДАТОК А**Анкета для оцінки потреб дітей ВПО****1. Загальна інформація:**

1.1. Ваш вік: _____

1.2. Ваша стать:

- ☐ Чоловік
- ☐ Жінка

1.3. З якого міста/регіону ви приїхали?

1.4. Чи були у вас психологічні або емоційні труднощі через переїзд?

- ☐ Так
- ☐ Ні

2. Потреби в освіті та навчальному процесі:

2.1. Яким чином ви відчуваєтесь під час навчання в новому навчальному закладі?

- ☐ Зручно
- ☐ Трохи незручно
- ☐ Дуже незручно
- ☐ Не можу відповісти

2.2. Які з наступних предметів вам цікаві? (Позначте всі варіанти)

- ☐ Математика
- ☐ Мови
- ☐ Історія

- ☐ Мистецтво
- ☐ Наука
- ☐ Спорт
- ☐ Інше (вказіть): _____

2.3. Чи є у вас доступ до всіх необхідних навчальних матеріалів?

- ☐ Так
- ☐ Частково
- ☐ Ні

2.4. Як вам комфортніше вчитися?

- ☐ Індивідуально
- ☐ В групах
- ☐ Залежить від предмета

2.5. Чи хочете ви, щоб навчальні заняття проводилися з додатковими культурно-освітніми активностями?

- ☐ Так
- ☐ Ні
- ☐ Можливо

3. Психологічне благополуччя та соціальна адаптація:

3.1. Чи є у вас підтримка від ваших нових друзів та викладачів?

- ☐ Так
- ☐ Іноді
- ☐ Ні

3.2. Чи відчуваєте ви себе комфортно у новому колективі?

- ☐ Так
- ☐ Частково
- ☐ Ні

3.3. Чи отримуєте ви психологічну підтримку або консультації, якщо це необхідно?

- ☐ Так
- ☐ Ні

3.4. Які емоційні чи психологічні труднощі ви відчуваєте у зв'язку з переїздом?

- ☐ Стрес
- ☐ Тривога
- ☐ Нудьга
- ☐ Труднощі з адаптацією
- ☐ Інше (вказіть): _____

4. Фізичний комфорт та умови проживання:

4.1. Які з цих умов для вас важливі в організації простору для дітей ВПО?

- ☐ Комфортне місце для навчання
- ☐ Приватний простір для відпочинку
- ☐ Безпечне і зручне середовище
- ☐ Наявність спортивних та культурних активностей
- ☐ Інше (вказіть): _____

4.2. Чи є достатньо місця для фізичних активностей (ігрові кімнати, спортивні зали)?

- ☐ Так

- ☐ Частково
- ☐ Ні

4.3. Які з наступних активностей вам подобаються найбільше? (Позначте всі варіанти)

- ☐ Спортивні ігри
- ☐ Музичні заняття
- ☐ Танці
- ☐ Ремесла та творчість
- ☐ Читання та розповідання історій
- ☐ Інше (вказіть): _____

5. Інші потреби та побажання:

5.1. Чи є у вас додаткові побажання щодо організації простору для дітей ВПО?

5.2. Як би ви хотіли, щоб змінився ваш навчальний або житловий простір, щоб вам було комфортніше?

5.3. Чи є інші аспекти вашого перебування, на які треба звернути увагу?

6. Оцінка готовності до змін:

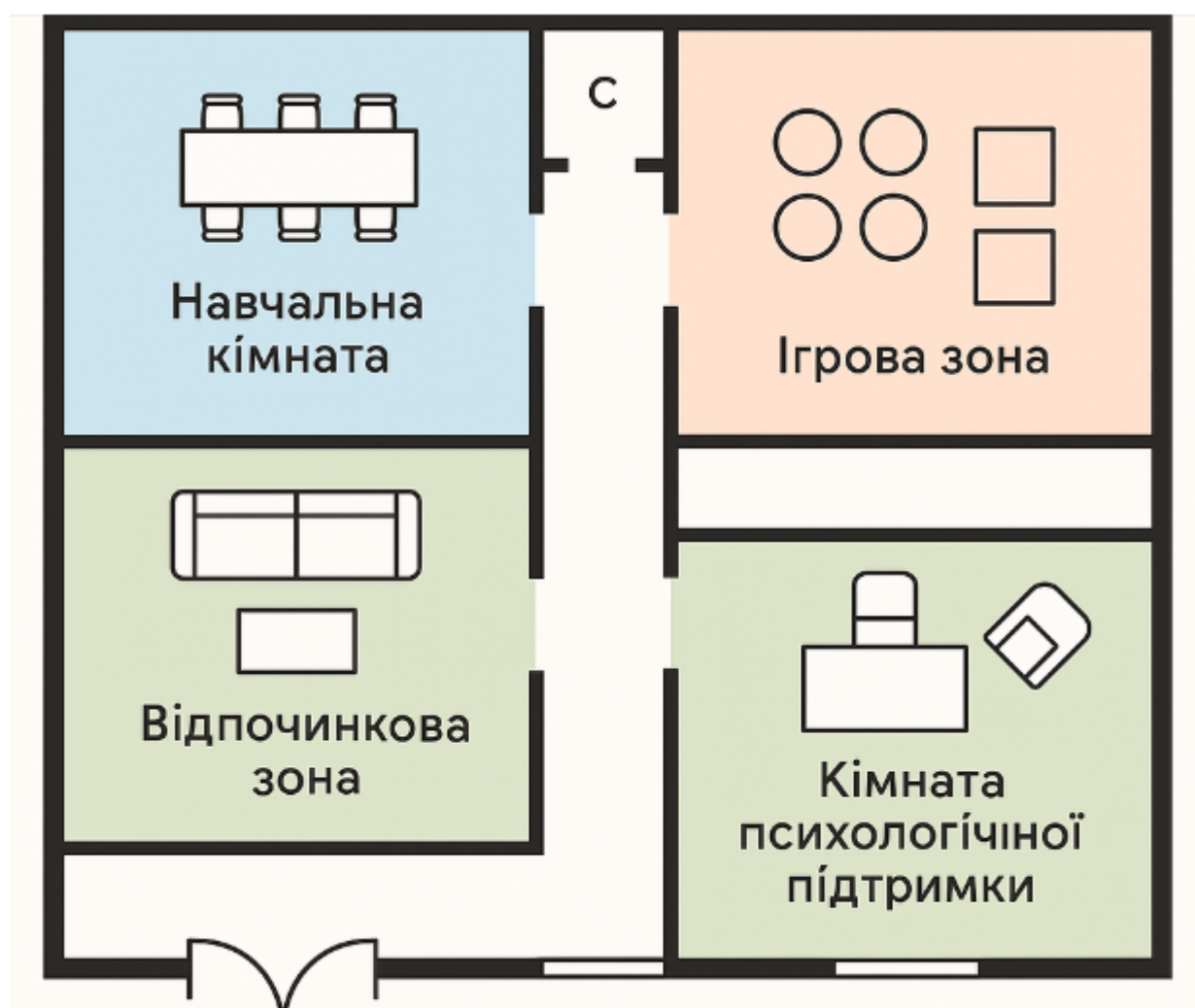
6.1. Як ви ставитесь до зміни вашого середовища для поліпшення вашого комфортного перебування?

- ☐ Позитивно

- ☐ Нейтрально
- ☐ Негативно

ДОДАТОК Б

План простору для дітей ВПО

ДОДАТОК В

Зведений бюджет організації простору для дітей ВПО

